

Expertmeeting Voortgezet- en Beroepsonderwijs

Discussiepaper | Kenniseconomie Monitor 2006

Projectnummer KL: 3.06.01

Datum : Juni 2006

Auteurs : Lobke van der Meulen en Martijn Arnoldus

**Deze discussiepaper is een achtergronddocument bij de
Kennis economie Monitor 2006, ZES DOORBRAKEN VOOR DE POLDER.**

Gedrukte exemplaren van de Kennis economie Monitor 2006 kunt u bestellen via info@kennisland.nl. Digitaal is de monitor beschikbaar via www.kennisland.nl

Stichting Nederland Kennisland
Postbus 2960
1000 CZ Amsterdam
info@kennisland.nl
www.kennisland.nl

Op dit werk is een Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 2.5 licentie van toepassing.

De gebruiker mag het werk kopiëren en verspreiden onder de volgende voorwaarden:

- De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden.
- De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.
- De gebruiker mag het werk niet bewerken.
- Bij hergebruik of verspreiding dient de gebruiker de licentievoorwaarden van dit werk kenbaar te maken aan derden.
- De gebruiker mag uitsluitend afstand doen van een of meerdere van deze voorwaarden met voorafgaande toestemming van de rechthebbende.
- Het voorgaande laat de wettelijke beperkingen op de intellectuele eigendomsrechten onverlet.

De licentietekst is te vinden op <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/nl/>

1. Aanleiding

In 2003 heeft Kennisland (KL) een Kenniseconomie Monitor gepubliceerd. Het gevoel was dat Nederland als kenniseconomie slecht presteerde. We hebben toen uitgezocht of dat daadwerkelijk het geval was. Of Nederland echt achterbleef bij andere landen. Doel van de Kenniseconomie Monitor is om de positie van de Nederlandse kenniseconomie t.o.v. andere landen te bepalen en de prestaties van Nederland op het gebied van de Kenniseconomie in kaart te brengen.

Een jaar voor de Tweede Kamerverkiezingen werken we aan een nieuwe editie: de Kenniseconomie Monitor 2006. Doel is te kijken waar de Nederlandse kenniseconomie nu staat en aan te geven wat de kenniseconomieagenda van het nieuwe kabinet zou moeten worden. De afgelopen maanden is veel onderzoek gedaan. In mei en juni organiseert KL diverse expertbijeenkomsten om trends, uitdagingen en agendapunten per thema te bespreken. In september zal de Kenniseconomie Monitor worden gepresenteerd.

Een belangrijk onderwerp in de monitor is onderwijs. We willen daar sterk op inzetten. De discussie over de kenniseconomie dreigt naar onze mening af en toe teveel te concentreren op onderzoek en technologie, terwijl onderwijs en innovatie onderbelicht dreigen te raken. We bekijken daarvoor de stand van zaken van het Nederlandse onderwijs (o.a.) in vergelijking met de benchmarklanden¹ die we voor de Kenniseconomie Monitor 2006 onderzoeken. Onderwijs is een breed thema. Vandaar dat we dit onderwerp in twee delen gesplitst hebben: Hoger Onderwijs en Voortgezet - en Beroepsonderwijs.

Deze notitie dient als uitgangspunt voor de expertbijeenkomst over **Voortgezet- en Beroepsonderwijs** (VO en BO). Tijdens de brainstorm wordt met elkaar gekeken wat trends en uitdagingen voor het Nederlandse voortgezet- en beroepsonderwijs zijn. We leggen vier discussiepunten voor:

1. **Schooluitval:** Nederland kan alleen slimmer worden als we meer mensen beter opleiden. Die ontwikkeling lijkt op dit moment te stagneren. Het aantal jongeren dat vroegtijdig uitvalt en/of zonder startkwalificatie de school verlaat is te hoog, zo lijkt het. Hoe kunnen we deelname aan het onderwijs stimuleren?
2. **Doorstroom:** Een van de grootste uitdagingen voor het Nederlandse onderwijs is te zorgen dat mensen zich maximaal ontwikkelen. Maar bieden we voldoende kansen daarvoor? Zowel binnen het voortgezet onderwijs, als binnen het beroepsonderwijs is het aantal doorstromers echter afgenomen. Is het noodzakelijk dat doorstromen meer gestimuleerd wordt? En zo ja, op welke manier zou dat gedaan kunnen worden?
3. **Kwaliteit en status van docenten:** Het aanzien van docenten is de laatste jaren gedaald. Het belang van goede, enthousiaste, inspirerende docenten lijkt te worden onderschat. Kunnen we een impuls aan het voortgezet- en beroepsonderwijs geven door de leraren beter op te leiden, beter te betalen en/of beter te ondersteunen?
4. **Stageplaatsen:** Er is een tekort aan stageplaatsen voor met name leerlingen van het MBO. Dit lijkt althans het geval. Zeker voor allochtone leerlingen is het moeilijk om een stageplaats te vinden. Is er een tekort aan stageplaatsen of is er

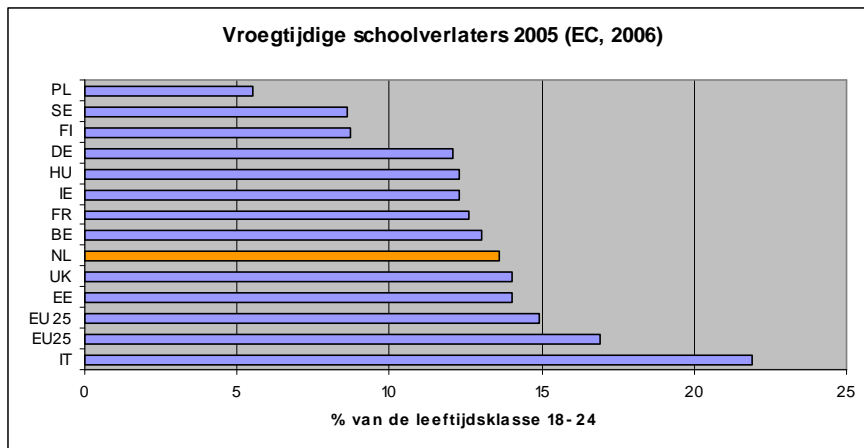
¹ België, China, Duitsland, Estland, Frankrijk, Hongarije, Ierland, India, Italië, Japan, Korea Polen, Finland, Zweden, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten.

sprake van een ‘mismatch’ tussen het aanbod van en de vraag naar stageplaatsen?
 Hoe kunnen we ervoor zorgen dat meer leerlingen een goede stageplaats vinden?

Dit is een eerste aanzet voor de discussie. We staan open voor andere discussiepunten en zullen dat aan het begin van de bijeenkomst inventariseren. In deze notitie gaan we kort op deze discussiepunten in en geven wij ons beeld van het Nederlands voortgezet- en beroepsonderwijs. Dit beeld stellen wij op de expertmeeting ter discussie.

Discussiepunt 1: Schooluitval

De laatste tijd wordt in Nederland veel aandacht besteed aan preventie en aanpak van het voortijdig schoolverlaten. Dat is niet vreemd, aangezien uit onderzoek blijkt dat internationaal gezien het aantal jongeren dat zonder startkwalificatie voor de arbeidsmarkt (minimaal diploma Havo, VWO of MBO-2) van school gaat hoog is (zie ook onderstaande tabel). In 2004 hadden volgens het CBS 180.000 jongeren tussen 15 en 22 jaar die van school waren gegaan geen startkwalificatie. Bovendien neemt het aantal jongeren dat voortijdig school verlaat jaarlijks toe. Volgens gegevens van de Regionale Meld- en Coördinatiefuncties (RMC's) kwamen er in 2004 64.000 nieuwe voortijdig schoolverlaters bij. Gevolg hiervan is dat het opleidingsniveau in ons land in vergelijking laag is. Opvallend is dat in grote steden het probleem van schooluitval groter is dan elders, bovendien blijkt een kwart van de jongeren die zonder startkwalificatie van school gaan van allochtone afkomst te zijn. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat zoveel mogelijk mensen minstens een startkwalificatie behalen, ongeacht hun woonplaats of etniciteit?

Scholen die kampen met een hoog percentage uitvallers (met name in grote steden) ondernemen allerlei (minder of meer) succesvolle initiatieven om de schooluitval aan te pakken. Maar zowel op scholen met weinig als met veel voortijdig schoolverlaters wordt nog weinig ondernomen om schooluitval te voorkomen. De inspectie voor het onderwijs noemt als preventieve instrumenten: het versterken van de band tussen school en leerling, het aantrekkelijker maken van het onderwijs, betere begeleiding van (zwakke) leerlingen en gewenst gedrag belonen (aanvullend op en soms in plaats van ongewenst gedrag bestraffen). Zijn dit inderdaad de belangrijkste maatregelen? Of zouden er andere activiteiten ondernomen moeten worden om te voorkomen dat veel jongeren zonder startkwalificatie van school gaan?

Discussiepunt 2: Doorstroom

We hadden het er al over, hoe kunnen we in het Nederlandse onderwijs meer de doorstroom bevorderen? Uit financiële overweging is de afgelopen decennia ingezet om dit tegen te houden. Maar is dat wel zo slim geweest en wordt het niet tijd dit te veranderen?

Uit onderzoek blijkt dat de maatregelen van de afgelopen jaren hebben gewerkt: steeds minder mensen stromen door in het onderwijs. VMBO-leerlingen die hun diploma behaald hebben, gaan steeds minder vaak door voor hun Havo-diploma en weinig Havisten gaan door op het VWO. (80/90% van de Havo/VWO-leerlingen stroomt wel door naar het Hoger Onderwijs). Dit heeft als gevolg dat er een einde is gekomen aan de groei van het scholingsniveau in het voortgezet onderwijs.

In het beroepsonderwijs is dezelfde ontwikkeling zichtbaar. Op het MBO zijn steeds minder deelnemers te vinden op de hoogste niveau (niveau 3 en 4), deze opleidingen zijn van zo'n hoog niveau dat ze in het buitenland vaak tot het hoger onderwijs gerekend worden). Ook het aantal MBO-leerlingen dat doorstroomt naar het HBO is afgenomen de laatste jaren. De instroom in de lagere MBO-niveaus (1 en 2) blijft relatief hoog. Het is van belang hierbij op te merken dat een MBO-diploma op niveau 1 nog geen startkwalificatie is. Dat is vanaf niveau 2.

Misschien is de uitzonderlijke opzet van het Nederlandse onderwijssysteem - internationaal gezien - ook een oorzaak van het gebrek aan doorstroom? Jongeren zitten in Nederland maar kort op school. Ze beginnen hun schoolloopbaan op hun vierde (in bijna alle andere landen gaan kinderen vanaf drie jaar naar school) en een relatief groot aantal jongeren tussen 15 en 24 jaar gaan niet meer naar school. In benchmarks wordt regelmatig opgemerkt dat er geen uitspraken gedaan kunnen worden over het Nederlandse schoolsysteem in het algemeen, omdat de uitkomsten van metingen op VMBO, Havo en VWO zo verschillende resultaten opleverden, dat een gemiddelde een te vertekend beeld zou geven. Jongeren moeten in ons land daarnaast veel eerder een opleidingsrichting kiezen dan in andere landen.

Discussiepunt 3: Kwaliteit en status van docenten

De waarde van goede, inspirerende leraren lijkt te worden onderschat. Leraren zijn in ons land vaak minder goed opgeleid dan in ons omringende landen. Uit onderzoek van de inspectie voor het onderwijs blijkt dat in 2004 14% van de leraren onderbevoegd zijn (dat wil zeggen dat zij hun certificaat hebben behaald voor een ander vak dan waarin zij onderwijs) en dat 6% van de leraren zelfs volledig onbevoegd is (niet in bezit van onderwijscertificaat). Oorzaak hiervan is onder andere dat er een groot aantal zij-instromers in het onderwijs terecht is gekomen. Ook zijn veel eerstegraads docenten in 5/6 VWO inmiddels vervangen voor tweedegraads docenten. Tenslotte krijgt een leraar in vergelijking met andere beroepen ook weinig betaald. Door al deze ontwikkelingen samen is het aanzien van leraren de afgelopen jaren flink afgenomen. Docenten lijken vaak een 'optional extra' van het schoolbestuur te zijn.

Docenten zijn daarnaast vaak veel tijd kwijt met bureaucratie (bijhouden van administratie), ten koste van de tijd die ze aan leerlingen kunnen besteden. Op 1 augustus van dit jaar komt daar het invullen van het bekwaamheidsdossier nog bij. Op die datum wordt de Wet op de beroepen in het onderwijs (BIO) van kracht. Docenten moeten

vanaf dat moment bijhouden hoe zij hun bekwaamheden bijhouden in een dossier. Is het niet effectiever om docenten beter op te leiden, dan een extra administratie te laten bijhouden? Kunnen we met betere opleiding zorgen dat leraren meer aanzien krijgen? Kunnen we leraren op die manier en met het verminderen van hun administratieve lasten zorgen dat docenten hun enthousiasme voor het lesgeven terugkrijgen? En zo misschien ook een stap in de goede richting van het terugdringen van de schooluitval en het bevorderen van de doorstroom zetten?

Discussiepunt 4: Stageplaatsen

Het vinden van een stageplaats is een hindernis voor (met name) MBO-leerlingen voor het behalen van hun diploma. MBO-opleidingen zijn praktijkgericht, de stage is een belangrijk en verplicht onderdeel. Zonder stage kunnen leerlingen geen diploma krijgen. Het is voor deze leerlingen echter erg moeilijk om een geschikte plaats te vinden. Belangrijke factoren bij het wel of niet vinden van een stageplaats zijn opleidingsrichting en etniciteit. In bepaalde sectoren - zoals de zorg - zijn nauwelijks stageplaatsen beschikbaar. Daarnaast blijkt dat allochtone leerlingen nauwelijks kans maken op het vinden van een plek, of in ieder geval veel moeilijker dan hun autochtone medeleerlingen. Zij hebben hun naam vaak al tegen.

Het gebrek aan stageplaatsen wordt ook als een van de oorzaken van de toename van het aantal voortijdig schoolverlaters genoemd. Zonder stage kunnen leerlingen geen MBO-diploma halen. Bovendien willen deze leerlingen vaak juist graag leren in de praktijk, daarom schrijven ze zich in bij een MBO-opleiding. Als blijkt dat zij geen stage kunnen lopen, zullen ze snel afhaken. Maar: is er nu echt een gebrek aan stageplaatsen? Of is er vooral sprake van een 'mismatch' tussen vraag en aanbod? Is het probleem vooral dat allochtone leerlingen geen stage kunnen lopen?

En breder gezien, hoe is de aansluiting van beroepsonderwijs op de arbeidsmarkt?

Bronnen

CPB: *Nederlands onderwijs en onderzoek in international perspectief*, no. 88, juni 2005.

European Commission: *Key data on education in Europe 2005*. Brussel, 2005.

HBO-raad en RWI: *Kennistekort in Nederland. Stagnerend opleidingsniveau belemmering voor arbeidsmarkt*. Mei 2006.

Inspectie van het onderwijs: *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2004/2005*. April 2006.

Lisbon Council: *The economics of knowledge: why education is key for Europe's succes* (policy brief by Andreas Schleicher), 2006.

OECD: *Learning for tomorrow's world. First results from PISA 2003, 2004*.